

Remissvar betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21)

Kungliga bibliotekets remissvar av betänkandet (hänvisningar till betänkandet inom parantes).

Kunskapernas horisont (2.1)

Ur KB:s perspektiv är varje insats som fördjupar våra kunskaper och vår insikt om en av förra seklets stora händelser lov- och berömvärd.

KB har inga synpunkter på hur eller var Sveriges museum om Förintelsen bör uppföras. Det är av yttersta vikt att material och samlingar digitaliseras och därför kan finnas kvar på även andra arkiv, för att säkra upp för framtiden.

KB har besvarat utredningens enkät (se bilaga 2, sid 224), och vårt remissvar tar avstamp i detta.

Detta initiativ är speciellt angeläget i en tid när minnesinstitutionernas instruktioner blir allt bredare och övergripande och sällan föreskriver mer konkreta och tydliga satsningar. Som följd har dessa institutioner ofta förlorat sin organiska förbindelse med vissa geografiska områden, språkmiljöer och historiska händelser. Uppmärksamheten har i allt högre grad skiftat från det som har skett till hur skeenden ska arkiveras och dokumenteras; från det som tydliggör deras relevans här och nu till detaljer rörande materialitet och fysisk form; från institutionernas performativa och kommunikativa karaktär till exceptionellt kompetenta men stillsamma förvaringskärl. I och med detta skifte bryts en historisk kontinuitet. Kunskapsfrågor har fått en underordnad betydelse. De efterlyses numera huvudsakligen när de kan samordnas med en teknisk uppdatering, inordnas i en tillgänglighetssatsning eller utgöra en del av något datadrivet projekt. Det gör det allt svårare att freda minnesinstitutionerna från politisk styrning och alternativa historieskrivningar. (4.3.2,5.2.6)

KB har alltid varit ett laboratorium där man kan bekanta sig med idéernas framväxt, känna deras explosiva kraft och bli varse deras följdverkningar. Nazismen har aldrig behandlats som ett kort passus i 1900-talets historia, utan som den process som har sin början i tankarna kring folkgruppernas särart på 1800-talet och utvecklades i den willheminska nationalismen, vars efterdyningar

kan skönjas i dagens politiska och sociala rörelser. Bibliotekets rika och mångfacetterade samlingar uppvisar sammanhang som öppnar perspektiv och djup, oftast utom räckhåll för vanliga akademiska studier, eftersom relevant material påfallande ofta fortfarande inte har införlivats i den akademiska diskursen. Är detta en av anledningarna till varför institutioner utan historiska samlingsstraditioner (som Forum för levande historia) måste starta från noll när de vill undergå en förvandling från att vara kunskapspridare och ta rollen som museer?

På grund av bristande förutsättningar och resurser betraktar minnesinstitutioner dokumentation och inte kunskap som sin huvuduppgift. De som inte är museer, har fått det svårare att bedriva en effektiv utåtriktad verksamhet. Av denna anledning allena behövs ett nytt museum som har som mål att förena dokumentation, kunskap och utåtriktad verksamhet.

Det nya museets väsen (2.3)

Utredningens utarbetade förslag uppehåller sig mest vid det tilltänkta museets tekniska förberedelser, finansiella överväganden och dess framtida administrativa kapacitet, vilket skymmer det dynamiska och innovativa i själva uppdraget. (6.3 och 6.4) En minnesinstitutionens arbetsfält består inte huvudsakligen av att dokumentera och analysera statiska företeelser. Den gör mer än konserverar sitt bestånd och dokumenterar sina samlingar. Museet erbjuder ett laboratorium där historiska minnen kan bearbetas och problematiseras. Den mest beprövade metoden är att ta avstamp i nuet och rikta blicken mer framåt än bakåt.

Detta kan göras genom att lösgöra föremål från deras lokala kontext i Sverige och låta dem cirkulera i transnationella museologiska flöden. På så sätt tillförs de nytt liv. Museet kan uppnå sina mål om såväl besökare som medarbetare betraktar samlingarna inte enbart som forsknings- eller dokumentationsobjekt utan som samtalspartners. Så som utredningen med enfaset lyfter fram finns det redan många intressanta samlingar i Sverige. Vissa av dem har blivit samtalspartners, andra inte.

Det nya museets utvecklare måste vara medvetna om den risk som uppstår när själva händelsens nutida återspeglings inte belyses. Det är viktigt med en koppling till samtiden. Målsättningen måste vara att uppföra en ögonblickens scen som tillåter varje besökare att skönja Förintelsens karakteristiska drag i även andra utrotningshändelser.

Museet kan vara en intressant scen för att visa hur individuella och kollektiva minnen förvandlas till institutionella, en process som i mångt och mycket

karakteriserar vår samtid. Det ska även åskådliggöra *homo collector* i ödeläggelsens tid och gestalta förödelsens estetik och dess symboliska funktion. (5.3.1) Med så mycket ödeläggelse i blickfånget kommer museet att vara en aktiv aktör i och för vår tid. Här finns en stor potential att utifrån historiska skeenden analysera, debattera och förstå vår samtid.

Frågor utan enkla svar som aktualiseras av utredningen

Utredningen är imponerande i sin bredd och mångfacilitet. Detta till trots behöver ett antal väsentliga frågeställningar fördjupas.

1. Hur ska det nya museet dra nytta av och utveckla den breda kompetensen som dagens minnesinstitutioner redan besitter? Hur ska den nya myndigheten agera som koordinator? (Bilaga 2 och 3)
2. Hur ska synsätt kring internforskning, dokumentation och annan museiverksamhet samordnas? Hur ska de förenas med en allmänt utåtriktad verksamhet? (7.4)
3. Hur lyfter man fram periferin på ett sätt som inte känns krystat?
4. Hur kan man undvika fällorna som uppstår när man framställer ett internationellt förlopp bara inom ett lands gränser – löper man inte risk att ”nationalisera” Förintelsen och att förlora det bredare perspektivet? Vi föreslår att internationella experter bör ingå i ett expertråd. (6.2.1)
5. Hur bygger man upp ett museum som i nuläget saknar samlingar och förmodligen inte kommer att ha dem som sin identitets viktigaste markör? Vad tänker man åstadkomma med insamlingen av berättelser och föremål som kanske redan finns i stor utsträckning på andra institutioner? Hur gör andra museer i denna situation, i Sverige och i utlandet? (4.3.4) En modell är Fredsarkivet där man ”certifierar” och digitaliserar original som sedan kan komma fler till del. (7.4.2)
6. Vad kan man lära sig av en av de viktigaste minnesinstitutionerna inom ämnet som inte omnämns i utredningen – Yivo Archives i New York? (3.3)
7. Kan man bygga upp ett sådant museum utan en stark språklig kompetens i tyska och jiddisch – språk som lyser med sin frånvaro i utredningen?